

HÀNH Á»NH BÁ»' TÁ»T QUAN Á»M QUA TRANH DÂN GIAN VIÁ»†T NAM

Á»ng gá»p cá»§a Jean-Pierre Pascal - VÁ» Há»ng Nam
11/05/2017

HÌNH
Á»NH BÒ
TÁ»T QUAN
Á»M QUA
TRANH DÂN GIAN Á» VIÉT
NAM

*
Jean-Pierre Pascal *
ĐECH TẾ TỬ NG PHÁP BỈ VI
HÔNG NAM
TÔI

ché trình bày B Á»y MÙT SĨ TRANH Á»ng Hàng Trĩng (thành phĩ Hà NÙi) và
làng ồng HO (cách Hà NÙi khoĩng 40 km phía ồng B̄c).

Nũu các tranh v½ các vẾÁ thĩn linhÁ» hay các nhân v-tÁ» j o LãoÁ» có khá nhiÁ», các tranh nói vÁ» Ph-t giáoÁ» t°ing NĩÁ» hiũm vi
°ác dùng Á» cúng bái.

BÓ TÁ»T QUAN Á»M Á»ácÁ» hình dungÁ» d°Ui ba đĩng:

-Á» Quan Á»M trongÁ» thũ giUiÁ» thỹ ch° thĩn Óng cĩt
-Á» Quan Á»M Á»ácÁ» thỹ cúngÁ» trong núi UngÁ» H°ing Tích
-Á» Quan Á»M theo tíchÁ» Quan Á»M ThẾ Kĩnh

A.Á» Quan Á»M trongÁ» thũ giUiÁ» thỹ ch° thĩn Óng cĩt

Chúng taÁ» thỹ B Á»ng Hàng Trĩng vàÁ» lân c-nÁ» nhiÁ» tranh v½ các vẾ thĩn trongÁ» thũ giUiÁ» thỹ ch° thĩn Óng cĩt, trong ó c
Á»M. Dù cácÁ» tín ng°ángÁ» này không cóÁ» liên quan ũnÁ» Ph-t giáo, viũc thỹ cácÁ» thánh m«uÁ» rĩtÁ» phỔ biũnÁ» trong các chùaÁ»
Nam, bên cĩnh bàn thĩ Ph-t, cácÁ» BÓ TÁ»t, hayÁ» Quan Á»M. Á»y là MÙT iÁ»M -c tr°ng cçáÁ» Viũt Nam, cĩng áng Á»Á» chúng taÁ» bả
doÁ» vàÁ» IẾch sĩÁ» trong buỒi hUi thĩo này.

Tranh 1.Á» Quan Á»M và các vẾÁ thĩn linhÁ» Tam phũ

Quan Á»M hiũn B trên cao nhĩt, bên cĩnh có Kim Óng vàÁ» Ngĩc Nĩ. VẾ thũ cçáÁ» Quan Á»M là cai quũnÁ» thũ giUiÁ» Tam Phũ, v
thĩn này gũn nh° °ác nh-p vàoÁ» Ph-t giáo Viũt Nam. Hàng d°Ui có m-t ba vẾÁ Thiên V°ingÁ» jĩ dĩũnÁ» ba thũ giUi, và d°Ui nĩa c
M«uÁ» choÁ» ba thũ giUi:

- m-c áo ỉ làÁ» Thánh M«uÁ» LiÁ»u Hĩnh, ngĩ trẾÁ trên trỹi

- m-c áo tr°ng làÁ» Thánh M«uÁ» Thoĩ, ngĩ trẾÁ trên biÁ»n, sông, hÓ và suNĩ

- m-c áo xanh làÁ» Thánh M«uÁ» Th°ng Ngàn, ngĩ trẾÁ trênÁ» núi rĩngÁ» và các dân tũc miÁ»n núi

Tranh 2.Á» Quan Á»M và các vẾÁ thĩn linhÁ» Té Phũ

Hĩnh ỹnhÁ» này giũngÁ» béc tranhÁ» trên. ChẾ thĩmÁ» Té Phũ. Các vẾÁ thĩn linhÁ» m-c áo vàngÁ» t°ang tr°ngÁ» choÁ» thũ giUiÁ» trái
Thũ gianÁ» ng°Yi sũng Á»ác t°ing tr°ng B phĩn d°Ui bĩ hai cô lái ò trên sông. P giĩa hai cô lái ò có mũt con rÓng ba ũu chín uó
ba °a c°ái lên núi và rĩng

Tranh 3.Á» Quan Á»M có Kim Óng vàÁ» Ngĩc NĩÁ» bên cĩnhÁ» Á»

Cĩng trong lojĩ tranh này, Ph-t Bà ngỒiÁ» mũt minhÁ» trên óaÁ» hoa sen, hai bên có hai vẾ thĩnÁ» phả tá.

B.Á» Quan Á»M (Bà Chúa Ba) trong núi UngÁ» H°ing Tích

NhiÁ» tranh ồng HÓ v½ Bà Chúa ngỒi trong chùa núi H°ing (H°ing Sĩn), trong UngÁ» H°ing Tích. Các tranh Á» v½ theo cĩng r
kiÁ»: mũt ngỒi chùa/bàn thỹ B giĩa (vUi Bà Chúa), có hai con v-t bên cĩnhÁ» biÁ»u t°angÁ» cho các cũu mong °ác viũt lĩ trên hai c
nhĩng lYĩÁ» cũu nguyũnÁ» cho mũt ng°Yi hay mũtÁ» gia ãnhmÁ» ng°Yi ta cũu mong nh-n °ác sĩÁ» phũ hUiÁ» cçá Bà Chúa.

Tranh 4. Bà Chúa Ba trong chùaÁ» H°ing Tích

Tranh v½ trong chùa nĩÁ» BÓ TÁ»t Bà Chúa Ba (Cĩng chúaÁ» thĩ ba), tĩc làÁ» Quan Á»M Diũc Thiũn. Bà cóÁ» hào quangÁ» trên
trênÁ» hoa sen,Á» n m-ckiÁ»uÁ» truyÁ»n thĩngÁ» Viũt Nam.

Quang cĩnhÁ» Á»ácÁ» mô tĩÁ» trong hai câu Nĩ: h°ju thỹi dũng hoa và hĩc thỹi tĩũn quĩ. Hĩc và ào là biÁ»u hiũc cçá sĩÁ» tr°Yng
biÁ»u hiũc cçá sĩÁ» tài lũc, hoa nũu là hoa m«u ỹn, là sĩ cũu mong vÁ tiÁ»n tài vàÁ» danh vĩng.

Bà Chúa Ba ỹng là mũt hình đĩng cçáÁ» Quan Á»M nh°Á» tĩ rĩÁ» trong tranh sau.

Tranh 5 .Á» Quan Á»M trong Ung núiÁ» H°ing Tích

Quang cĩnhÁ» giũng nh° trên, và xOy ra tĩÁ» H°ing TíchÁ» nh° °ác ghi trên chính iũn chùa.Á» Quan Á»M Á»ácÁ» nh-n dĩũnÁ» ra vì b
vẾ thĩnÁ» phả tá.

TruyũnÁ» Quan Á»M - d°Ui đĩng Bà Chúa Ba - Á»ácÁ» lĩy raÁ» tĩc cỒ tíchÁ» Trung Hoa vÁ MiaoChan (vn. Diũc Thiũn, Á»ácÁ» xem n
Guanyĩn,Á» Quan Á»M). Truyũn này Á»ác kĩ lĩ trong hai tranh sau.

Tranh 6. Diũc Thiũn B chùa Bĩch T°ũc Á»

Vua Trang V°ing (Miaozhuan) có ba cô con gái. Hai cô ũu Á» lĩy chÓng khá giĩ, rĩng cô út Diũc Thiũn rĩtÁ» mù j o, chẾ mũn
không chẾuÁ» l-p gia ãnh. Sau nhiÁ» lĩnÁ» tìm cáchÁ» khuyĩn bĩo, nhà vua Á» ành chẾu cho nàng i tu B chùa Bĩch T°ũc, nh°ng r
cácÁ» ni cophĩÁ» hành hĩÁ» công chúaÁ» Á» làm thayÁ» Oĩ yÁ» ĩnh cçá nàng. Nh° v-y nàng phĩÁ» mũt minhÁ» lo viũc nUi trĩ và làm
Thĩũn v«nÁ» chẾu ãngÁ» khôngÁ» than thĩÁ» gì vàÁ» tĩũp tácÁ» tĩũn trĩÁ»nÁ» trênÁ» con Á»ng tu t-p.

Trên hình v½, Diũc Thiũn ỹng quĩt sũn chùa. Bên cĩnh nàng có mũt con cĩp và mũt con rÓng, ngoàiÁ» vai tròÁ» bĩo vçÁ» v
chúng còn giũp nàng trong công viũc nUi trĩ. Trên hai câu Nĩ, bên trái có Hũm thỹi bO quĩ (Cĩp ánh quĩ dĩ), bên phĩ rÓng

n°Úc .

Téc gi-n quá, nhà Vua ànhÁ quyét ÆnhÁ cho giét con mình.Á Thõ ÆaÁ (Tudi) báo tin choÁ Ngíc Hoàng Th°äng ,Á Ngíc Hoà
lÇnh phÉiÁ bèo vÇÁ c; thÁ DiÇu ThiÇn cho v'n toàn. Nh° v-y l°ái ao cça ao phç bË gây ôi, cing nh° cây th°ing không phim °ác
nàng.Á CuNi cùngÁ nhà Vua cho tht cÕ nàng b±ng mùt giÉi lãa.Á Linh hÕnÁ công chúaÁ ch°a kËp lĩa thÁ xác thiÁ thõ ÆaÁ (T
con cíp trng và mang xác nàngÁ chiy trñnvào rêng.Á Linh hÕnÁ cça DiÇu ThiÇn lĩa khli xác vàÁ xuNng Âm phç. M°Yi vË Vua/
ra ón nàng và xin nàngÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇn. Nh°ng vëa mùi bñ şuÁ cÇu nguyÇn, thì nhing k» bËÁ ày lãÁ bxnGÁ cÆm thÿy
phçÁ biçn thànhÁ Thiên àng.Á Kinh hã, m°Yi vË Vua ra lÇnh uÕiÁ linh hÕnÁ DiÇu ThiÇnÁ trß vÁÁ trşn thç, tìm lĩ c; thÁ ã °ác
khôngÁ bË hçy hoji. Ít lâu sau khiÁ tËnh lĩ, nàng °ác d«n çn mùt hòn Æo, ÁÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇnÁ choÁ sñ giÉi thoátÁ cça
chúaÁ H°ing Sjn(Xiangshan). Bà sNng ß ày chín n m,Á tiçp tácÁ tu t-p, ch m sóc nhing ng°Yi bÇnh vàÁ cçu sNngÁ nhing k» bl
Nh° v-y, dıng này cing cóÁ liên quan çnÁ Quan ÂmÁ Nam HÆi, °ác các ng° dân hay dân sinh sNng ß ven biãn tôn thY, Á xinÁ
lĩÁ các nguy c; do biãn hay bão tñÁ thiên tai.

Có l½ vì tên chùa Xiangshan gşn gii vUi tênÁ H°ing Sjn, nên ng°Yi ViÇt mùi thY tji ÙngÁ H°ing TichÁ Quan ÂmÁ DiÇu ThiÇn,
Chúa Ba.

Tranh 7. Vua khli bÇnh

Tranh v½ này không giNng các tranhÁ chúc mæng. Tranh này kã mùt truyÇnÁ nÕi tiçngÁ vÁÁ cuÚc ÝiÁ cçaÁ Quan ÂmÁ DiÇu
TruyÇn x©y ra sau khi DiÇu ThiÇn ã vÁ chúaÁ H°ing Tich. Nhà vua, doÁ bË phĩÁ vì phĩmÁ lxi lşmÁ lUn, nên mç phÉi mùt bÇ
cách nào cçu chĩa. Ông ành hëa s½ truyán ngõi cho ng°Yi nào có thÁ chĩa ông khli bÇnh. Trong khiÁ thián Ænh, DiÇu ThiÇn th
n±m trên gi°Yng trongÁ hoàng cung, tay chân bË tê liÇt. V«n ß trong hang Ùng, BàÁ dùng sécÁ mñh cçaÁ thián Ænh, tñ biçn
mùt cả giãÁ l°ing yÁ tiçn vào trong cung. °ác d«n tUiÁ tr°Úc m-tÁ nhà vua, vË lão y khuyen nhà vua xin mùt ng°Yi ã giác ngU
tay và mùt con mñt, Á pha thành mùt thuNc xoa (hay thuNc uNng) thì s½ có thÁ khli bÇnh. Nhà vua gii hai ng°YiÁ sé giÉ çn g-p
nç; ©n tu cça Bà. Bà ra lÇnh cho hí ch-t mùt bàn tay (hay mùt cánh tay, tùy câu truyÇn kã) và móc ra mñt trái cça mình. Sau mùt
l°áng lñ, hí ànhÁ tuãn lÇnh. Bàn tay và con mñt °ác °a vÁ cung vàÁ sí dãngÁ bßi vË lão y Á chĩa cho nhà vua khli bÇnh.

Á Trên tranh v½, DiÇu ThiÇnÁ xuýt hiÇnÁ tr°Úc cĩa Ùng có nhiÁu hoa (chúng taÁ ang ß núi H°ing), Bà éng trênÁ tòa senÁ toş
nh° th°Yng g-p trên các t°äng thY. Bên tay trái có ghi hai chiÁ Tiên Nhân . HaiÁ sé giÉÁ cça nhà vua ang chu©n bË cñt tay và l
cça Bà. Hí cing °ácÁ chÉ ÆnhÁ b±ng hai tên:Á TriÇu ChşnÁ tay cşm dao, vàÁ vË quanÁ L°u KhâmÁ chçp tayÁ kính ng°áng tr°
hiÇnÁ này. D°Ui tranh còn ghi:Á Mñt tay làm thuNc làm thang / Á vÁ cçu bÇnh vua Trang téc thì .

C- MÙt ojn trong truyÇnÁ Quan ÂmÁ ThË Kính

Á Tranh 8. ThË Kính tçj chùa Bich T°Úc

Tranh v½ kã mùt ojn cçaÁ Quan ÂmÁ ThË Kính, mùt truyÇn gÓm 786 câu thç lãc bát,Á tác giÉÁ v«n còn tranh cãi. MÙt vËÁ B
çtÁ chánh qu£, nên ÁÁ thí tháchÁ ngài,Á éc Ph-tÁ hiÇn raÁ d°Ui dıng mùt ng°YiÁ phã niÁ tr» 1p vàÁ ngĩ ýmuNn kçt hôn. Ngã
cça ng°Yi này, ngài ànhÁ trÆ ÝichÉ có thÁ kçt hôn °ác trong mùt cuÚc sNng sau.Á éc Ph-tÁ cho ngàiÁ tái sinhÁ lĩ m°YiÁ Ýi s
Kính. Khi çn tuÕi d-y thì, nàng c°Ui ThiÇn S) và hai vã chÓng sNng rştÁ hòa hãpvUi nhau. Nh°ng mùt buÕi tñi khi ThiÇn S) an
yÁ thÿy mùt sãi râu míc ng°ác trên c±m chÓng.Á úng lúcÁ khi nàng sçp dùng dao cñt sãi râu, thì ThiÇn S)Á tËnh d-yvÁÁ nghi ng
giçt mình. KhôngÁ tñ minhÁ oan °ác, ThË Kính bË uÕi vÁ nhàÁ cha m¹. Trong cçnÁ tuyÇt vıng, nàng toan tñ tí, nh°ng vì ngh) .
nàng tìm mùt nçj ÁÁ xa lĩa thç gian.

NàngÁ giÉ dıngÁ làm trai çn chùa Bich T°Úc và °ácÁ Hoà th°ängÁ ß ày nh-n làmÁ chú tiÁu, lşy tên là Kính Tâm. D°Ui dıng gi
nhiÁu ng°Yi con gái trong vùngÁ say ãm. Con gái cça mùt quan chéc trong làng, ThË Mşu,Á tí yÁ yêu nàng xin c°Ui, và ít ra òi
Tranh v½ hìnhÁ Quan ÂmÁ ThË KínhÁ n m-cÁ àn ông, ang quét sân chùa Bich T°Úc và bË ThË MşuÁ theo uÕiÁ ráo rçt. Ha
trái: Hşm thYi bÕ cçi (cíp bÕ cçi), bên phÉi: RÓng thì phun n°Úc . RÓng, ß ày vçin ra khliÁ ám mây, là mùt con v-tÁ tñt lãnh
(phun n°Úc). Và là sñ cÇu mong mùtÁ mùa g-tÁ tñt 1pÁ vàÁ thËnh v°äng. CípÁ che chßÁ ng°Yi dânÁ chNng lĩÁ các qu- thşn
Á D) nhiênÁ KínhÁ Tâm têÁ chñi sñ tỉ tinh cça ThË Mşu. Vì hYn dxi, ThË Mşu trao mình cho mùt ng°Yi àn ông trong nhà và ch
ÁÁ trÆ thù, ThË Mşu cáo buÚc Kính Tâm là cha cça éa con. Kính TâmÁ nhÿt quyçtÁ chñi cãiÁ m-c dşuÁ bËÁ tra tşn. NhYÁ H
chËu óng tián phĩt, nên nàng °ác thÆ ra, nh°ng phÉi sNng xa chùa. Nàng nh-n nuôi éa bé bË ThË MşuÁ bñ rçj, khôngÁ Á yÁ gi
lYiÁ àm tiçu. Khi éa bé °ác sáu tuÕi thì Kính Tâm qua Ýi. Khi làm vÇ sinh cho tang lÁ thì ng°Yi ta mùiÁ khám pháÁ Kính Tâm
ni, và nhing cáo buÚc cça ThË MşuÁ hoàn toànÁ là vu khNng. TrongÁ buÕi lÁÁ t°ßng nhU çn ng°Yi ã khuÿt,Á éc Ph-tÁ hiÇn
biçtÁ r±ng ThË Kính làÁ BÓ TátÁ Quan Âm, ãÁ trß vÁÁ trYi, và tê ày s½ cşm trong tay éa bé.

Nh° v-y dıng này làÁ Quan ÂmÁ tNng tíÁ (che chßÁ cho các éa bé), °ác cácÁ phã niÁ cÇu nguyÇnÁ ÁÁ cÇu xinÁ có con.

(Xin xem các tranh trong bài tiçng Pháp, trangÁ 33-36)

Jean-Pierre Pascal

Nguyễn Giám ÑcÁ Nghiên cçuÁ CNRS, chuyên vÁ cçu trúc và a dıng sinh híc rêng nhiÇt Ùi, nguyênÁ Tùy viênÁ Khoa híc
SéÁ quán PhápÁ tçj Saigon, chuyênÁ nghiên cçuÁ vÁ tranh dân gian.